

כתובות סז

שביעי של פסח- תשע"ה

משה שווערד

1. הפלאה מסכת כתובות דף סו עמוד ב

בגמרא לא כדן מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר. יש לומר הרמז בזה דכשכותבין ממון חסר ו' וממלאין מלוי האותיות דהיינו מ"ם מ"ם נו"ן אזי המלוי הוא אותיות "ממון" לרמז כשמחסר הממון ונותן צדקה אז ממלאין לו הממון כמלוי האותיות.

2. בן יהוידע על כתובות דף סז/א

לכבודו הוא דעבד. מקשים אם כן איך אמרה בתו התשובה משום דמלח ממון חסר, דמשמע לא עשה כלום. נ"ל בס"ד שזה הוא כונתה ממש, דודאי כל מה שאדם מוציא ממון בעבור הנאתו, הן הנאת אכילה ושתיה ולבוש, הן הנאת הכבוד, אין נחשבים הוצאות אלו לחסרון אליו, מאחר דעל ידם קבל הנאה גדולה, והרי זה כמחליף דבר בדבר, דחפץ זה ישב במקום זה ונתמלא החסרון, ולכן אמרה מלח ממון חסר, שיהיה נחסר ממש דבר, וזה כיון דעבד לכבודו לא נחסר ממנו כלום, כי הכבוד הגשמי עמד במקום אותו ממון שיצא מידו, ונתמלא החסרון הגשמי. ולמאן דאמר חסד בדל"ת, אמרה התירוץ השני כדבעי ליה לא עבד, וכיון דלא עבד כדבעי ליה, אין זה שנתן נקרא חסד כאדם המניח מלח מועט לבשר, שאין בו תועלת דבטל במיעוטו, וכאלו לא הניח כלום:

3. תוספות על פסחים דף ח/ב

שיזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור. והדתנן (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה"ג שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה תהא ומתחרט על הצדקה שעשה אבל מי שאינו תהא ומתחרט ה"ז צדיק גמור וכן משמע בריש מסכת ר"ה (דף ד.) ובפ"ק דב"ב (דף י:):

4. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף סז/א

(רכד) דף ס"ז. אב"א לכבודו הוא דעבד. ובפ"ק דפסחים ח' פירש"י, דהיכא דמתכוין למצוה וגם לתועלת עצמו ה"ז צדיק גמור, וא"כ צ"ל הכא דלא התכוון לשם מצוה רק לכבודו גרידא, ותימה לומר כן על נקדימון בן גוריון שהוא אחד משלשה שנקדה להם חמה ובודאי כשעשה צדקה היתה כונתו לשם מצוה, ושמא י"ל, דלכבודו גרע טפי ממכוין ע"מ שיחיה בני, שהוא כעובד בשיתוף כמ"ש בחובת הלבבות, וכן נראה מהא דחסד לאומים חטאת שאין עושיין אלא להתפאר בהן, ב"ב י'.

5. מהרש"א על כתובות דף סז/א

גמ' איבעית אימא לכבודו הוא דעבד כו'. להאי תירוץ משמע דאפילו הוה עביד כדבעי למיעבד כיון דלא עשה כן משום מצוה אלא לכבודו ה"ל שלא לשמה ונענש עליה ואין להקשות הא אמרינן גבי צדקה אפילו שלא לשמה יש לו שכר עליה כדאמר' כדי שיחיה בני וכו' ודרשו ובהנוני נא בזאת וגו' די"ל האי שלא לשמה לכבוד הוא גרע טפי כמו שמחליקין התוספות בפסחים אהא דאמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה כו' ובעלמא אמרינן טוב לו שלא נברא ע"ש ורבים בדור הזה שמקבצין עושר שלהם שלא באמונה ובחילול השם כגולת עובד כוכבים ואח"כ מתנדבים מאותו ממון להיות להם כבוד בכל שנה ולתת להם ברכת מי שבירך להיות להם שם ותפארת ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה ואין לעושר הזה מלח וקיום כדאמר הכא.

6. שו"ע יו"ד סימן רמט

(יג) פחות מזה, שיתן לו בעצב: הגה - ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה (סמ"ג מביאו ב"י סי' רמ"ז). ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן (תשובת רשב"א סימן תקפ"ב):

7. ספר פרדס יצחק

א' נבו איבער אימא לכבודו הוא דעבד. משמע דאפי' היה עבד כדבעי למיעבד אפי' לא מהני כיון דלא עשה לשם מצוה אלא לכבודו והוי שלא לשמה ולכן נענש עליה, ולכאורה ל"ע דהרי אמרינן במס' פסחים (דף ט' ע"א) דגם נדקה שלא לשמה יש לו שכר, ותי' המהרש"א דשלא לשמה לכבוד גרע טפי^א וכמו שמהלקין החוס' במס' פסחים (דף י' ע"ב), ועיין בהפלאה שהק' ע"ז דהא אמרינן במס' נזיר (דף כ"ג ע"ב) דלעולם יעסוק אדם במצוה ומצות אפי' שלא לשמן, ופי' החוס' אפי' ע"מ להחגדר ולקטת לו שם, אלמא דאף לכבודו מעלימא הוא^ב, ולכן תי' ההפלאה באופן אחר, דהתם אינו מתגאה בשעה שעוסק במצוה

וזמנות, אלא שהוא עושה כדי שיצא הכבוד אח"כ, וכה"ג אמרינן שמתוך כך יבא שיסביל ללמוד לשמה, אבל המתגאה בשעת עשיית המצוה ונשעם לימוד המצוה וכמו בנקדימון בן גריון בכה"ג אסור, ועוד אפשר לומר נפשיות דהיינו דיש לו שכר כשעושה שלא לשמה מ"מ סגולה מלת ממון חסר (דהיינו שלא האני ממוני) אין לו^ג, ועוד י"ל דהכא לא התכוון למצוה כלל רק לכבודו דכה"ג אסור, אבל במס' פסחים מיירי שמתכוון לשניהם^ד.

8. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף סז/א

(רכד) ... ואב"א כדבעי ליה למיעבד לא עבד. והקדוש בעל חפץ חיים ז"ל אמר, לפי המבואר בגמ' מנחות מ"א בעידן ריתחא ענשינן עליה, ומוכה, דבעידן ריתחא ענשינן גם בדבר שאינו נענש עליו שלא בעידן ריתחא, ואז היה בזמן חורבן הבית דאין לך עידן ייתחא יותר מזה וע"כ היה העונש נורא כ"כ:

9. הגהות יעבץ מסכת כתובות דף סז עמוד א

גמ' לכבודו הוא דעבד. נ"ב אף על פי שנקדה לו חמה כמשה וכיב"ג [תענית כ'] אין צדיק בארץ וגו'

10. ספר פרדס יצחק

א' נבו איבער אימא לכבודו הוא דעבד ואיבעית אימא כדבעי ליה למיעבד לא עבד. ואע"ג דאמרינן במס' תענית (דף י' ע"א) דזכרה חמה בשביל מצות נדקה שעשה, היינו משום דהתם עשה מצוה גדולה ובשביל אותה מצוה זכרה החמה, וכן אפשר דהתם לא עשה כן לשם כבוד רק לשם מצוה, אבל סתם נדקה שהלך היה לשם כבוד וכן כדבעי ליה למיעבד לא עבד ולכן נענש^א.

11. ספר שיחות מוסר [מאמר ב תשל"ב]

אותו נקדימון בן גוריון שהעיד על עצמו לפני המקום, "ירבובו של עולם גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך עשיתי" (תענית כ' א'), והסכים הקב"ה על ידך (כדמוכח שם), עוד אמר (שם), "ירבובו של עולם הודע שיש לך אהובים בעולמך", היתכן שאהובו של מקום זה, יעשה צדקה לכבודו? ובודאי שחשבונו ה' שעל ידי כן לא יתביישו העניים, וכאילו מהפקר זוכים ולא מן הצדקה, וגם כרי שלא ירגיש עצמו כ"בנותן", ולכן התחכם להנות את העניים בדרך זו. ולאחר כל זה ראה מה עלתה לו, מאחר שסוף סוף ה' בזה משום ריח של כבוד לעצמו, ובטילת משהו זה לעצמו ביטלה את זכות הצדקה, והרי"ז כאילו לא נתן מאהובו לצדקה, עד שכלה כל ממנו משרם כן. מה נורא הוא העונש לנטול משהו לעצמו שמבטל זכירתו לגמרי, ומה גדולה מעלת מי שאינו נוטל לעצמו מאומה שזכותו עומדת, לא לעצמו בלבד, שזוכה להיות שליט ועליון על כל. וזכותו עומדת לכל העולם כולו מבריאת העולם ועד סוף כל הדורות.

12. ספר פרדס יצחק

ה נבו' ביותובי הרהב הרי הוא כבלים טאי לאו כבלים של כפף דפתתי לא כבלים של ורהב דלא פתתי. לפי פירש"י ל"ג הקללה וטריא כולן, דמי פלגי במציאות אי הכיך להסתמך החיטוב זכב ונפחתי או לא^כ, וי"ל דודאי גם ר' יוחנן סבר דנפתחין, ופ"ת אין נפתחין חומש, ולכן סבר דליט פוסט חומש, אבל התקפן סבר דמפוט לא מלוג סוד לן למימר דגם במציאות וזכב פוסט חומש פון דנפתחין קנת^כ, ולפי ההנהגה פסתנתי לשל ודף פ"י פ"ט, איש לית דפטר דרק פאוסן דליכא ער טעמים כיהר פוסתים חומש, איכא למימר דטכא טיכא נחלקן התקפן והתקפן, דהתקפן סבר דטעמם דדקן לשומם יוסר משימם בלחוד פני, ולכן טדי דלימם נפתחין מ"מ יפחות חומש מפוט טעם ער^כ, וע"ז מתקן התקפן דכתיבן ב' טעמים וכין דלא פסחי לכן אינו פוסט חומש^כ.

13. תוספות מסכת כתובות דף סז עמוד א

גמלים של ערביא אשה גובה פרנא מהם - פי' בקונט' ריוח שלישי שהם ככספים שמוסיף הבעל שלישי וקשה לר"ת דה"ל למימר הרי הן ככספים כדקאמר רבי ינאי ונראה לו דבכתובה איירי שהאשה גובה כתובתה מהן דאסמכתייהו עלייהו כמו שפי' בקונטרס עצמו גבי ארנקי דמחוזא ומכאן פוסקין דמטלטלי דידן משתעבדי לכתובה דהוו כגמלים דערבי' ואשלי דקמחזניא דאסמכתייהו עלייהו ואין נראה לר"ת דאי כקרקע דמו כהני דשמעתתא א"כ אם מכרם הבעל תוציא אשתו מיד הלקוחות לאחר מותו ואם כן לדבריהם בטלה תקנת השוק אלא מחמת תקנת הגאונים גביא ממטלטלי דיתמי כמו שכתוב בכתב רב שרירא גאון.

14. דבר יעקב מסכת כתובות דף סז עמוד א

ה] תד"ה גמלים וכו' ואין נראה לר"ת דאי כקרקע דמו וכו' תוציא אשתו מיד הלקוחות לאחר מותו וא"כ לדבריהם בטלה תקנת השוק - וכן מקשה הרא"ש. ומבאר הקרבן נתנאל [אות ס] דאין לך אדם שאין עליו חיוב כתובה, ואם כל המטלטלים משועבדים, א"כ הלקוחות לא יוכלו להזהר, ובטלה תקנת השוק שתיקנו לא לגבות ממטלטלין דלקוחות משום שאינם יכולים להזהר [כמש"כ רשב"ם ב"ב מד ב]. ומוסיף ר"ת שמדינא דגמ' אין גובין כתובה ממטלטלין, אבל מדין תקנת הגאונים גובים ממטלטלין. הר"ן בשם הרשב"א אצלנו והרא"ש [ב"ק פ"א סימן יט] כתבו שמדינא דגמ' [אף בלא תקנת הגאונים] בדורות האלו מטלטלין משועבדים כמו קרקעות, דדמו לגמלא דערביא. הגר"א בהג' לרא"ש והפולפולא הרפתא מקשים שזה סותר למש"כ הרא"ש אצלנו בשם ר"ת. וכן מקשה הב"ש [סימן ק - ב הובא בקרבן נתנאל אות ע].

15. ספר פרדס יצחק

ס בותנבי לא יפחות לה בוחושים וזו. יש להסתפק מהו העין כשהאב הוא עני ואינו יכול ליתן גס חמשים זוז, אי חייב ללות או לא^כ, והנה כפיפא לגבי גבאי דקדק איכא פלוגתא פירושלמי אי חייב ללות או לא^כ, וכתב הריטב"א דמשמע דרק בגבאי דקדק איכא מ"ד דאיט חייב ללות, אבל באב לכ"ע חייב ללות, אמנם עיין בקול הרמ"ו שכתב איפכא דרק בגבאי דקדק שגובין תמיד מהכיבוד חייבים ללות ואח"כ יפרעו הלוואתם, אבל האב אינו חייב ללות.

16. קובץ שעורים כתובות אות רכה

רכה] [דף סז ע"א] מפרנסין את היתומה ואח"כ מפרנסין את היתום. ובב"י סי' רנ"א הקשה, מהא דאיש קודם לאשה להחיות, [1] ותירץ דמזונות אינו בכלל להחיות והובא בש"ך שם, אבל כבר קדמוהו בקושיא זאת כאן בתוס' רי"ד ובשיטה בשם הרשב"א, ושניהם כתבו דלא כב"י, ובודאי היה הב"י מביאן אילו ראה דבריהם.

17. פסקי רי"ד מסכת כתובות דף סז עמוד א

ואי קשיא והתנן בפ' בתרא דהוריות האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה והאשה קודמת לאיש לכסות ולהוציאה מבית השבי, ובזמן ששניהם עומדין בקלקלה האיש קודם לאשה לכל מעשיו. אלמ'

למזונות האיש קודם וזהו להחיות, ואשה קודמת לכסות מפני שבשת האשה מרובה משל איש ללכת ערומה, אבל למזונות האיש קודם והיכי תני הכי הכא שמפרנסין את היתומה קודם, ואין לפרש האי פרנסה פרנס' כסות, דאם כן אמאי תלי טעמ' שאין האשה דרכה לחזר תיפוק לי משום שהיא מתביישת בערמומיתה. [2] יש לתרץ בריתא זו מיירא בעיר שיכול היתום לחזר ולהתפרנס אם לא ניתן לו מכיס של צדקה, ויותר גדולה בשת האשה לחזר משל איש, ומתני' דהתם במדבר או בספינה שאינו מוצא לחזר ואם לא יפרנסנו ימות התם האיש קודם שחייב בכל המצוות. ודיקא נמי דקתני להחיות אלמ' אינו קודם אלא במקום שאין לו חיות אחרת, אבל בעיר שיכול לחזר האשה קודמת.

18. ספר פרדס יצחק [3]

א' גב' משיאין את היתומה ואחר כך משיאין את היתום. יל"ע דהוי לן להקדים להשיא האיש מפני שהאיש מנווה על פריה ורביה ולא האשה¹, ומטעם זה מנן במס' הוריות דף י"ג ע"א להאיש קודם להחיות מפני שהוא חייב במצוות וכמנ"כ שם המפרשים, וי"ל דאם לא יתנו להיתומה הרי מעכבין מצוות פריה ורביה מאותו איש המועד להנשא לה וא"כ שוים הם², ועיין בערוך השלחן (י"ד סי' מ"א סק"י) שמכאן קושיא זו כתב דמייירא בשם די ממון לשניהם, אבל ודאי אם אפשר להשיא רק אשה ישארו את היתום, מפני שהוא מנווה על פריה ורביה והאשה אינה מנווה על כך³.

19. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף סז עמוד ב

אפילו סוס לרכוב עליו כו'. ודוקא בעשיר שירד מנכסיו שהוא מורגל מתחלה בתענוגים גדולים אבל בשאר ענינים שלא הורגלו בכך לא מחייב כולי האי. תלמידי רבינו יונה ז"ל. והגאונים ז"ל כתבו דכל הני מעשיות דעני בן טובים בעני שאינו מפורסם בעניות שעושין לו כבוד שלו כדי שלא יתפרסם אבל עני שנתפרסם אין לו אלא כא' מעניי ישראל. ע"כ: תלמידי רבינו יונה

20. דבר יעקב מסכת כתובות דף סז עמוד ב

הקה"י [סוכה סימן כט] מסתפק האם בני ישיבה שסמוכים על שולחן הישיבה או שולחן אביהם הם כעניים כיון שאין להם מאתיים זוז, או כיון שלא חסר להם צרכם אינם כעניים.

21. ספר פרדס יצחק

ג' גב' אשר יחבר לו אפילו סוס לרכוב עליו וכו'. גם זה י"ע דהרי לעיל ילפינן מנייה מטה ושלחן ומנ"ל למידרש מנייה גם סוס לרכוב וכו', ולכאורה מוכח מזה דהנרייתא דהכא פליג אברייתא דלעיל, וסבר הך ברייתא דניח ומטה ושלחן שמעין מדי מחסורו דכיון דאמרת לא לעשרו הרי כל מה שאינו לעשרו כולל, וביח ומטה ושלחן לאו לעשרו הוא, אבל סוס לרכוב ס"ד דאינו חייב ליתן, קמ"ל קרא דאשר יחסר לו, דגם זה חייב ליתן בני שרגיל בו וכמו שכתבתי לקמן (א"ח ט"ז).

22. ספר פרדס יצחק

ד' גב' ורין לפגיו שלישה בילין¹. יל"ע אימתי היה עובדא זו, ואי כשעדיין לא היה נשיא כ"י א"כ מנ"ל ממון ליקח סוס, הרי הלל היה עני גדול וכדאמרין במס' יומא דף ל"ה ע"ב², ואי כשהיה נשיא האך זילול כבודו כל כך, הא קי"ל דאין ואינו לפי כבודו פטור להחזיר אכדיה³, ואין לומר דמלפנים משורת הדין עשה⁴, שהרי כתב הרא"ש בפ' אלו מציאות דבאופן שפטור אסור לו לזולל בכבוד התורה⁵, ונאולי י"ל דגם קודם נשיאותו היה ומניס שהיה עשיר, וכן אפשר דככלל היה עשיר ואחר שעלה לא"י ירד מנכסיו⁶, או אפשר דלעולם היה בזמן

נשיאותו והיה במקום שאין ממרים אותו דמותר⁷, או התגבר בלבושו ולא הכיר בו שום אדם⁸.

23. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת כתובות דף סז/ב

(רכו) שם ע"ב. ורץ לפניו הלל הזקן שלשה מילין. כתב הרמב"ן בס"פ אלו מציאות דזקן ואינו לפי כבודו דפטור מהשבת אבידה, הוא בנין אב לכל התורה במצות שבין אדם לחבירו, ובודאי לא היה לפי כבודו של הלל הזקן לרוץ לפני העני, וצ"ל דעשה לפניו משורת הדין, וקשה לפי מ"ש הרא"ש בפ' אלו מציאות, דבמקום שהזקן פטור אסור לו לזלזל בכבוד תורה, והיינו כמ"ש הריב"ש בשם הראב"ד דאף דת"ח שמחל על כבודו מחול אבל בבזיונו אינו יכול למחול, ואיך הותר להלל לזלזל בכבוד תורתו, ושמא היה במקום שלא הכירו אותו:

24. ספר בניהו בן יהודע על כתובות דף סז/ב

שם לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין. קשא איך זלזל בנשיאותו ובתורתו, ואיכא מאן דאמר [קדושין ל"ב ע"ב] אע"ג דחכם שמחל על כבודו כבודו מחול, נשיא שמחל אין כבודו מחול. ונ"ל בס"ד דהתנכר בלבשו, ולא נודע שהוא הלל לשום אדם, וגם לפני זה האדם דרץ לפניו היה מתנכר ולא הכירו. והא דרץ שלשה מילין, אפשר דכך היה שיעור הדרך שהלך בו, או הוא עשה בזה גמילות חסד, והחסד מספרו משולש שהם ג' פעמים כ"ד, וגם נקוד החסד הוא סג"ל שהוא משולש. ועוד נ"ל רץ שלשה מילין כנגד תלת מילין, דהיינו שלש תיבות של אשר יחסר לו, דמהכא למדינן אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו, כדקתני בברייתא:

25. ספר שיחות מוסר [מאמר כט תשל"ב]

וע"כ צ"ל שידע הלל שאם לא יתא לבן טובים זה עבד לרוץ לפניו יכול הוא לבא לידי פיקו"נ. ראינו עד היכן מגיע טירופו של האדם אחר הכבוד עד כדי סכנת נפשות.

26. שערים מצויינים בהלכה

אמרו עליו על הלל הזקן וכו' ורץ לפניו ג' מילין. וקשה האיך זלזל בעצמו כולי האי ואפי' זקן ואינו לפי כבודו שהתורה פוטרנו להשיב אכרה, לדעת הטור (ח"מ סי' רעב) אסור לו לזלזל בכבוד תורתו, וחירץ החיד"א (בספרו מראית העין) ע"פ מה שכתב בשו"ת חות יאיר (סי' רה) דאדם שהוא מתנהג תמיד בענוה וחסידות ומפורסם וכו' לזה מתר דכ"ע ידעי דמעשיו לשם שמים, ולגביה דידיה אינו זולזל רק שכח וכבוד.

27. ספר בניהו בן יהודע על כתובות דף סז/ב

שם אוי לו לזה שהרגו נחמיה. קשא הוה ליה למימר אוי לו לזה שמת מחמת פינוקו, ולשון זה דנקיט משמע דאוי לו לזה בשביל שהרגו נחמיה, שאם היה נהרג על ידי אדם אחר לא היה אוי לו, וקשה מה הפרש יש בזה. ונ"ל בס"ד על פי מה שכתב הגאון מורנו הרב יהונתן ביערות דבש. דאם בא על האדם יסורין או מיתה בגזירת שמים, הרי זה טוב לו, כי בזה הגזרה ניצול מדינה של גיהנם ויבא לעולם הבא, אך אם לקה או מת בפשיעתו בעצמו, ולא נגזר עליו כן מן השמים, הרי זה רע לו בתרתי, שמת או לקה ולא נעשה לו תיקון בזה אלא נשאר בחובתו, ולכן אוי ואבוי על זה שפשע בעצמו והפיל עצמו לבור שחת, עד כאן דבריו יע"ש. והנה ידוע דאמרו רז"ל מגלגלין חובה על ידי חייב, ואם היה זה מת ע"י אחרים אפשר לומר שמיתה זו נגזרה עליו מן השמים, והיתה הסיבה על ידי אדם זה שהוא חייב, דמגלגלין חובה ע"י חייב, אך מאחר שהיתה הסיבה ע"י רבי נחמיה שהוא צדיק וזכאי, ודאי אין מגלגלין חובה על ידו, ואם כן מוכרח לומר דאין זה גזור מן השמים, ולכן אוי לו לזה שמת ולא הועילה מיתתו לתקנתו, אלא מת בעבור שפשע בעצמו, ללמד עצמו בתפנוקין גדולים:

28. ספר פרדס יצחק

י"ג גבו' שם. יל"ע הא"ך מותר לשקר, וכפשוטו י"ל דאין זה
שקר שהרי אם צא לפרוע טוילים ממנו וכמ"כ הר"ן,
ועיין בחינה וחסדא (דף קל"ה ע"ב מדפי הספר) שמציא תי' בשם ספר
יקרא דשכני (דף ס"ח ע"א מדפי הספר), שהרי קי"ל דמותר לשנות
מפני השלום, ואמרינן במדרש דהטותן לדיקה משום שלום משיב
שלום צינו לדין הקב"ה כדכתיב שלום יעשה לו, וא"כ שפיר מותר
לשקר כדי לעשות שלום צינו להקב"ה.

י"ד גבו' נותנין לו לשום הלואה וחזורין ונותנין לו לשום
כותנה. פי' דמתחלה אומרים לו שהוא הלואה, ואח"כ
נותנים לו לשום ממנה דהיינו שאין מוכעים אותו ל"ט.

29. ספר בניהו בן יהוידע על כתובות דף סז/ב

אנא שכיחנא בגויה דביתא ומקרבא הנייתי. י"ל מאי מדה כנגד מדה יש בזה. ונ"ל בס"ד כי זה הנס שנעשה
עתה להם שנתקרה האש ולא נכוו בו, הוא הבטחה שהבטיח השי"ת לישראל לעתיד לבוא, דכתיב [ישעיה
מ"ג ב'] כי תלך במו אש לא תכוה, ולהבה לא תבער בך, אך עתה אין זמנה של הבטחה כי על זמן העתיד
לבוא נאמרה, ונמצא בהאי עובדא שאשתו של מר עוקבא לא נכווית באש, נתקיימה בה הבטחה שנאמרה
לעתיד לבוא קודם זמנה, והיינו מדה כנגד מדה, משום דהנייתה קדמא ואתייה לעני.

30. שערים מצויינים בהלכה

מר עוקבא הוה עניא כשיבכותיה. וכן הובא
עובדא כזה לקמן כ"י אבא דהו נהגין
ליתן בצנעה באופן שהעני לא היה יודע מי נתן
לו, ועי' בגמ' שבת (י:) הנותן מתנה לחבירו
צריך להודיעו, ובתי הר"ן (שם) מחלק בין
עשיר לעני. ואפשר דיש עניים שאין רוצים
להתפרסם שהם עניים.

31. דף על הדף מסכת כתובות דף סז עמוד ב

עוד תמה המנחת שלמה דלמה היה אסור לתמר לומר את האמת ולהציל עצמה ממי שרצה להמיתה שלא
כדין, דאטו אסור לתבוע בן טובים לדין תורה משום דיתבזה הוא ומשפחתו, ואפילו כשהוא מחזיק את
ממונו בטעות ובשגגה. ואין לומר דשאני הכא שיהודה לא היה בעל דין אלא דיין, דמ"מ נראה שאם אחד
תובע את חבירו שגנב ממנו חפץ והנתבע יודע שהחפץ נמצא בביתו של הדין דשפיר מותר להראות
דהחפץ אצל הדיין אף על גב שיתבזה הדיין עי"ז ברבים.

32. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת כתובות דף סז עמוד ב

שם. ובעיקר הדבר יש להקשות שהרי תמר היתה צריכה לצווח כדי שיהודה לא יכשל ברצח העוברים
(וב"נ מצווים על העוברים) ויעבור על שפ"ד, וצ"ל כמ"כ הראשונים עה"ת דיהודה דן אותה כמורדת
במלכות, ואכן משום זה הי' רשאי להורגה בכל גוונא, אף כשתוכיח כדבריו ובהיתר הוה מדין מלכות.

33. ספר פרדס יצחק

י"ה גבו' נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש
ואל ילבין פני חבירו ברבים. יל"ע הא צעודא דמר
עוקבא העני גרם על עצמו להכניס, שהרי נדח אחר מר עוקבא
לראות מי הוא הנותן לו המנון, וי"ל דודאי הכוונה הוא גדול
טפי לקבל לדיקה ממר עוקבא שיהיה אב צ"ד מלקבל מקסת אדם,
ועל כוונה גדול כזו דאי לא עלה על דעתו²⁰, ולפי מה שכתבתי

לקמן (סוף אות כ"ו) דצעודא דמר עוקבא לא היה צו סכנת נפשות
ניתח בפשיטות²⁰.

ולכאורה שמעין מהכא דגם אגרמא של הלכנת פנים חייב
להמית עצמו עליה, שהרי מר עוקבא לא היה רק
גורם להלכנת פנים, אמנם אי אמרינן דצעודא דמר עוקבא לא
היה צו סכנת נפשות אין מכאן ראיה²⁰.

34. ספר פרדס יצחק

הוא גב' שם. יל"ע הא עוצדא דמר עוקבא ודאי לא היה ברבים שהרי נתן ה'דקה בפתר^{טו}, ואפשר דמ"מ מר עוקבא ברם לרשות הרבים והיו שם הרבה בני אדם^{טז}, ועוד אפשר לומר דמ"מ כיון שהיה שם ג' בני אדם שהרי גם אשמו היה שם לכן מיקרי ברבים^{טז}, ובלא"ה י"ל בפשיטות דמ"מ שמעינן מעוצדא דתמר דהלגנת פניס הוא דבר חמור מאד וממילא מוכן למה ברם מר עוקבא לחוך התור^{טז}, ולפי מה שכתבתי לקמן (סוף אות כ"ו) דנעוצדא דמר עוקבא לא היה בו סכנת נפשות ניחא בפשיטות^{טז}.

הוא גב' שם. לכאורה מובאר מהכא דעל הלגנת פניס איכא חיוב יהרג ואל יעבור, וז"ע אמאי לא קחשיב איתו בין הג' עבירות שחיבים להמית עלמו עליה, ועיין בתוס' במס' סוטה דף י"ג ד"ה טח) שתי דלא נקט רק עבירות המפורשים בתורה, אבל הלגנת פניס אינו מפורשת בתורה^{טז}, ועוד י"ל ע"פ מש"כ הרבניו יונה (בשער השפה, שער נ' אות ק"ט) דהטעם דתמיר הלגנת פניס הוא משום שהוא אצק רציחה וכדאמרינן במס' צ"מ דף נ"ח ע"ג) דהוי כשופך דמים משום דאיל סומקא ואפי הורא, וא"כ שפיר לא קחשיב הלגנת פניס כמיוחד משום שנכלל ברציחה^{טז}.

אמנם עיין בנחל אשכול (ח"ב, דף 118 מדפי הקמ"ר) שכתב בדעת הרמב"ם דליכא חיוב להרוג את עלמו על הלגנת פניס, ורק בדרך מוסר אמרו כן להשמיענו חומר הלגנת פניס עד שנות

יותר להפיל עלמו לכבשן האש ולא לנה לדי הלגנת פניס^{טז} ולכאורה ז"ע ע"ז שהרי הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי הסוהה ה"ד) כבר דבמקום דאמרינן יעבור ואל יהרוג אקור למסור עלמו להריגה^{טז} וא"כ האין מסרה תמר עלמה להריגה, ולכאורה ז"ל דס"ל להרמב"ם דכן נח ראוי להחמיר על עלמו ולמסור עלמו להריגה, ורק ישראל אקור משום דכתיב צו וחי זהם ולא שימות זהם^{טז} ומ"מ ז"ע מעוצדא דמר עוקבא, ואולי י"ל דהתור שם היה גרופה ולא היה שם סכנת נפשות^{טז}.

35. ספר שיחות מוסר [מאמר לו תשל"ב]

והנה אמרו חז"ל (ב"מ ב"ט א') נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילכין פני חבירו ברבים, מנ"ל חמור, דכתיב 'היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה רגו'^{טז} (בראשית ל"ח). ובכתובות (ס"ז ב') אמרו שמר עוקבא היה נותן צדקה לעני כשלא היה רואו, ויום אחד רדף אחריו העני לדעת מי הנותן לו צדקה, וברח מר עוקבא ובכנס לתבור, וכל כך למה משום שנוח לו לאדם רגו' יעו"ש. והנה לא אמרו חייב אדם להפיל עצמו רגו', אלא נוח לו לאדם רגו', והיי' שכדאי הדבר אדם לעשות כך. והדבר מוכח, שהרי מעשה תמר, שהוא המקור לזה, היה לפני מתן תורה, ועדיין לא נצטוו על המצוות, וידועים דברי הגר"ח מולוצ'ין זצ"ל בס' 'נפש וחיים' סוף פ"ב שער א', בענין יעקב שנשא שתי אחיות, משום שידע בהשגות עליונות שעי' כן יתקבר חידושים גדולים בכל העולמות, ועל ידן יבנה את בית ישראל, וכ"ז היה אפשרי לפני מ"ת, אבל לאחר מ"ת שקיבלו ישראל את התורה, ח"ו לעבור על איזה מצות אף באופן שיגרום הדבר תיקון בעולמות העליונים, יעו"ש, (והארכנו בביאור הדברים במאמר עבר ה' (ג) א' בא תשל"ב). ונמצא שלפני מתן תורה לא עמד האדם בפני הכרעה אם מותר או אסור, אלא היה עליו לבחון את התועלת שתצא מכל מעשה ולהכריע מה כדאי, ומכוננותו של תמר למסור נפשה, אנו למדים שאף מבחינת התועלת שכדאי לאבד שלוש נפשות, ואף נפשות כאלו אשר בהם תלוי' מלכות בית דוד ומלך המשיח, ובלבד שלא להלכין פני חבירו ברבים, ומבאך שנוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילכין פני חבירו ברבים. ואכן גם לאחר מתן תורה, דין הוא שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, שהרי מר עוקבא הפיל עצמו משום כך, ועי' תוס' סוטה ד"י ע"ב שהק' למה לא נמנעה הלכנת פנים בין העבירות שנאמר בהם יהרג ואל יעבור, ומבואר מזה שחייב גמור הוא, שחייב להפיל עצמו. וכתבו בתוס' סוטה שם טעם לדבר, לפי שאמרו כל הירודים לגיהנום עולין, חוץ משלושה, וחד מיניהו המלכין פני חבירו ברבים, וכיון שחומר עבירה זו גדול משאר עבירות לא הותרה משום פקו"נ.

36. שו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב סימן נ

בענין גתיגה לצדקה בצואה אם יש בזה משום אעבורי אחסנתא. א. אם מותר לעבורי אחסנתא כשמשאיר לבניו דבר מועט...

והנה אף שלדינא איפסק כשמואל דאמר לר' יהודה שיננא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מברא בישא לברא טבא בב"ב דף קל"ג ע"ב ואיפסק כן ברמב"ם פ"ו מנחלות הי"א ובש"ע חו"מ סימן רפ"ב, אבל איתא בקצוה"ה סק"ב מהתשב"ץ דבטופסי שטרות ראשונים יש שיר ד' זוזי וכתב גאון דמשום כדי שתהא רוח חכמים נוחה הימנו, ועיין בכת"ס חו"מ סימן קנ"א שהביא מתשב"ץ ח"ג סס"י קמ"ז שמה שהניח להיורש רביע זהוב אינו כלום לעשות שיהיה רוח חכמים נוחה הימנו אבל ד' זוזי הוא שיר שכתב הגאון שעושה שיהיה רוח חכמים נוחה. ואף שהקשה עליו מכתובות דף נ"ג ע"א דמשמע דאפילו מקצת נכסיו אין להפקיע מבניו מ"מ מסיק דדעת הגאונים רחבה מדעתנו, ורק בשיטת בעה"ע באות מ' מתנת שכיב מרע (נ"ט ע"ב) כתב שסובר שאיכא שני דינים האיסור דותהי עונותם על עצמותם דאר"א בר ממל בירושלמי שהביא הרי"ף ב"מ שם דף ס"א ע"א מדפי הרי"ף) שהוא איסור חמור הוא דוקא בבניו ולא השאיר להם כלום אבל האיסור הקטן דאין רוח חכמים נוחה הימנו הוא אף במקצת ואף בשאר יורשים, אבל עכ"פ שיטת התשב"ץ בשם הגאון שבהשאר להם ד' זוזי שהיה דבר חשוב בזמנם כבר גם רוח חכמים נוחה הימנו והתשב"ץ סובר כן גם בדעת בעה"ע לכן העושה כהתשב"ץ בשם גאון וכן הסכים הקצת"ח לדינא אין לומר עליו דלאו שפיר עביד.

ועיין בפ"ת סק"א שמתרץ הקושיא מכתובות דרך ליתן לבתו ולאחרים שאינו ענין מצוה יש קפידא אפילו כשהשאר להם אבל במקדיש ונותן לצדקה ליכא הקפידא דרוח חכמים בהשאר להם והביא ממר עוקבא שבזכו פלגא דממוניה לצדקה ומשמע שסובר דה"ה יותר מפלגא אם אך השאיר דבר חשוב גם לבניו דהא קאי על הא דהתשב"ץ עיין שם, והוא תירוץ נכון.

ב. אם יש לחוש לעבורי אחסנתא כשנותן לצדקה, והדין במכויין לעבורי.

ולע"ד פשוט שבנותן לצדקה ודאי לא שייך לאסור דכי עדיפי בניו מהוא עצמו שבעצם הא רשאי מן הדין ליתן אף רוב מעותיו לצדקה אלא שישירר לעצמו מקצת שליתן כל מעותיו אסור מילפותא מחזרמים כדאיתא בערכין דף כ"ח ע"א עיין שם, ורק מתקנת אושא היא יבזבו יותר מחומש כדא"ר אילעא בכתובות דף נ' ע"א ותקנה זו הא הוא רק מחיים שמא ירד מנכסיו אבל לאח"מ =לאחר מותו= לית לן בה בדמחרץ בגמ' כתובות דף ס"ז ע"ב וא"כ לא שייך כלל לאסור מליתן לצדקה אף ברוב מעותיו אם משאיר מקצת, וכמפורש ברמ"א יו"ד סימן רמ"ט סעי' א' שכתב אבל בשעת מותו יכול אדם

ליתן צדקה כל מה שירצה ואפשר שכוונתו גם כולו, אך אולי אף שסתם אין כוונתו להתיר גם כולו דכיון דילפינן מחזרמים שפשוט שאף בשעת מיתתו אינו רשאי להחרימם כל נכסיו, ומה שסתם הוא משום שלא מצוי שיתן כולו לצדקה, ולכן דייק וכתב יכול ליתן צדקה כל מה שירצה ולא כתב כל מה שיש לו משום דכולו אסור. והוא טעם מה שנהגין מי שאין להם בנים לעשות קרן קיימת ודברים טובים מנכסיהם שהוקשה להחתי"ס והוצרך לומר מטעם דכיון דאין לו בן שא"ר יוהנן משום רשב"י בב"ב דף קט"ז ע"א כל שאינו מניח בן ליורשו הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה וצריך להציל עצמו מניהם ובצדקה הוא הצלה והוא קודם לעצמו מירשיו עיין שם, דאין צורך לזה דאף ביש לו בנים ומעלי נמי רשאי להניח לצדקה

אם מניח להם דבר חשוב. ולכאורה קשה זה על החת"ס מה הוקשה לו כלל, ואולי מחמת שמי שאין לו בנים נוהגין לעשות מכל הנכסים קרן קיימת ודברים טובים שזה סובר שאסור וכדכתבתי לעיל שלכן הוקשה לו והוצרך לטעמו.

ואולי היכא שכונת המוריש המצוה הוא להעביר נחלה כהא דעובדא דיוסף בן יועזר שאקדיש העיליתא דדינרי דהיה לו משום שבנו לא היה נוהג כשורה בב"ב דף קל"ג ע"ב אסור אף שנתן להקדיש דכיון שיש איסור להעביר נחלה ורק מחמת שמצות צדקה עדיפא הוא דוקא כשעושה לכוונת מצות צדקה אבל כשעושה אדרבה לכוונת העברת הנחלה דהוא לכוונת האיסור לא הותר לו אף שנתן להקדיש. וכן הוא אולי גם בנותן לצדקה אף שצדקה מסתבר שעדיפא מהקדיש דהא אין שום חוב על האדם להקדיש איזה דבר אף שנקרא מקדיש ומעריך מצוה גמורה בכיצה דף ל"ו ע"ב ברש"י, וצדקה הא הוא חוב על האדם ליתן צדקה, מ"מ מכיון שכוונתו הוא לא להמציא אלא להאיסור דהעברת נחלה יש טעם גדול שאסור אבל היכא דהכוונה הוא למצות הצדקה פשוט שמוטר כשמוציא להיורשים דבר חשוב כד' זוזי דבתשב"ץ.

והנה לטעם החת"ס שכיון שזכות מצות הצדקה תצילהו מעברת הקדוש ברוך הוא למי שאין לו בן הוי הוא קודם לעצמו מירשיו, הרי גם כשיש לו בנים יש לו לחוש לעונשי שמים אחר מיתתו על איזה חטאים כי הרי אין גדול מרבן יוחנן בן זכאי מימיו עד ימות המשיח וגם הוא היה ירא מעונשי שמים דגיהנם כדאיתא בברכות דף כ"ח ע"ב ונמצא שכל אדם צריך לזכות הצדקה להצילו מגיהנם

שהוא קודם לעצמו אף מבניו, ולכן החלוק של החת"ס צ"ע ג' ויש לסמוך לדינא שאף מי שיש לו בנים יכול לחלק נכסיו לצדקה ומצוה קא עביד אך שיניח דבר חשוב לבניו ולירשיו כהא דד' זוזים בזמן הגאון כדכתבתי לעיל. ואף בלא יראת גיהנם אם רוצה להוסיף זכויות נמי הוא טובה גדולה לעצמו שקדים לבניו ולירשיו לסברא זו דהחת"ס.

ולכן כיון שהשאר לכל בן אלף דאלאר הוא ודאי דבר חשוב אף בזמנו יותר מד' זוזים שבזמן הגאון היה רשאי ליתן השאר אף שהוא סך היותר גדול אף אם היו בניו מעלי, ורוח חכמים נוחה מזה.

37. ערוך השולחן יורה דעה סימן רמט סעיף א

כתבו הטור והש"ע שיעור נתינתה אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים שיתבאר בס"ר ר"ן ואם אין ידו משגת כל כך יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר ואחד מעשרה מדה בינונית פחות מכאן עין רעה וחומש זה שאמרו שנה ראשונה מהקרן מכאן ואילך חומש שהרויח בכל שנה עכ"ל וכן במעשר הדין כן כמובן וכתב רבינו הרמ"א ואל יבזבו אדם יותר מחומש שלא יצטרך לבריות [כתובות נ' א] ודווקא כל ימי חייו אבל בשעת מותו יכול אדם ליתן צדקה כל מה שירצה עכ"ל [שם ס"ז א] ומשמע שם בגמ' דעד מחצית נכסיו יכול לחלק בשעת מיתה ולא יותר והטעם פשוט שלא יעביר הרבה נחלה מהירשין ועד מחצה יכול לחלק לצדקה דזהו כחולק עם יורשיו מחצה לו לנשמתו ומחצה ליורשין [נ"ל]:

38. דף על הדף מסכת כתובות דף סז עמוד א

בגמ': כדבעי למיעבד לא עבד כו'.

כתב בס' ילקוט דברי אסף (ערך עבודת השם) אמרו משמו של ר"ר זישא זי"ע שאמר: בשמים לא יתבעו אותי על שלא הייתי מרע"ה, בשמים יתבעו אותי על שלא הייתי זישע. כלומר שלעולם לא תובעים מן האדם יותר מכוחותיו עצמו.

ובזה יל"פ מ"ש בתפלה ותן חלקנו בתורתך, היינו החלק שלנו, הכוחות של עצמנו, אותם נשקיע במרץ בתורתך.

אולם מצד שני בכוחות של האדם עצמו, תובעים ממנו לנצל אותם עד תומם, גם אם הוא עושה הרבה והרבה יותר מאחרים, כמו שמצינו הכא אצל נקדימון בן גוריון שאף שכל כך הרבה בצדקה וחסד, עד שהיו פורשין כלי מילת כשהי' הולך מבית הכנסת לביתו, ואח"כ היו באים עניים ומגלגלים אותם ונוטלים אותם לעצמם, מ"מ נאבד כל כספו בענין רע, מכיון ד"כדבעי למיעבד לא עבד". ע"כ.